

AGRAPHON 88

CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, VI, 6, 44

Iar Domnul a zis: „Ieșiți din lanțuri cei care voiți!”.

CLEM. AL. *Strom.* VI, 6, 44 p. 762

καὶ ὁ κύριος ἐξελύετε, εἶπεν, ἐκ τῶν δεσμῶν οἱ θέλοντες.

Faptul că aici Clement vrea să citeze o spusă a Domnului rezultă din contextul în care el deosebește explicit citatul respectiv de citatul înrudit *Is.* 49,8.9 LXX, iar imediat după acesta din urmă atinge o altă spusă a Domnului (*A* 16,15 = *Mt.* 23,4. *Lc.* 11,46). Acest *logion* extracanonice se recomandă drept autentic prin caracterul său neo-testamentar, prin înrudirea cu pericopa extracanonice despre călcătorul sabbatului (*cf. Agraphon* 74), ca și prin paralele pauline din *Epistola către Galateni*, în care, despre cei aflați sub Lege, în *Gal.* 3,23 se spune: ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα συγκλειόμενοι („eram păziți sub Lege, fiind închiși...”), în *Gal.* 4,21 iudeo-creștinii sunt numiți οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι („cei care vor să fie sub Lege”), iar în *Gal.* 5,1 credincioșii sunt numiți „eliberați ai lui Christos”: τῇ ἐλευθερίᾳ ἡμᾶς Χριστὸς ἠλευθέρωσεν („în libertatea cu care Christos ne-a făcut liberi”) și îndemnați: στήκετε οὖν καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε („stați deci tari... și nu vă prindeți iarăși în jugul robiei”). *Cf. Paulinismus*, pp. 427 sq. Să mai cităm aici textul complet din Clement Alexandrinul, *Stromate*, VI, 6, 44: εἰ γὰρ δέσμοι μὲν Ἰουδαῖοι, ἐφ’ ὧν καὶ ὁ κύριος ἐξέλθετε, εἶπεν, ἐκ τῶν δεσμῶν οἱ θέλοντες („Dacă «înlanțuiți» sunt iudeii, căroră și Domnul le-a zis: «Ieșiți din lanțuri cei care voiți!»”), precum și paralelele din *Didascalía siriacă*. *Cf. Didasc.*, VI, 21, p. 334 (= *Const.*, VI, 21, p. 184): ἀνειθῆτε γὰρ τῶν δεσμῶν καὶ ἠλευθέρωθητε δουλείας („căci ați fost scoși din lanțuri și eliberați din robie”), după traducerea lui Achelis și Flemming, cap. XXVI, p. 132: „Căci ați fost scoși din lanțuri și sunteți la adăpost de reinstaurarea legii și sunteți eliberați din robia cea grea, iar blestemul este luat de la voi și izgonit”. De Lagarde a pus aici în acord textul *Didascaliei* cu cel al *Constituțiilor*. Textul latin se abate mai mult: „vos autem per baptismum liberati estis ab idololatria, et a deuteriosi legis, quae propter idola erat, soluti estis” („voi însă ați fost eliberați prin botez de idolatrie, și ați fost eliberați de reinstaurarea legii, care era din pricina idolilor”).

AGRAPHON 89

CLEMENT ALEXANDRINUL, *Eclogie profetice*, § 20, p. 994

„Căci frații [mei]”, spune Domnul, „și împreună-moștenitori sunt cei ce fac voia Tatălui meu. Nu-l numiți pe tatăl vostru pe pământ! Căci stăpânii [caselor] sunt pe pământ, dar în ceruri e Tatăl, de la care se trage toată paternitatea atât în cer, cât și pe pământ”.

CLEM. AL. *Eclog. proph.* § 20. p. 994

ἀδελφοὶ γάρ, φησὶν ὁ κύριος, καὶ συγκληρονόμοι οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου. μὴ καλέσητε οὖν ἑαυτοῖς πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς. δεσπόται γάρ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν δὲ οὐρανοῖς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν τε οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Acest text citat de Clement Alexandrinul drept spusă a Domnului merită desigur o analiză. Căci el are atât caracter sinoptic, cât și paulin, precum și paralele patristice. Cu privire la caracterul sinoptic, cf. *A* 9,4 = *Mt.* 12,50. *Mc.* 3,35. *Lc.* 8,21, Clement Romanul, *Epistola către corinteni*, II, 9, 11: ἀδελφοὶ μου οὗτοί εἰσιν οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς („Sunt frații mei aceia care fac voia Tatălui Meu”), precum și *A* 27,1 = *Mt.* 23,9: πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς: εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ πατήρ ὁ οὐράνιος („Tată al vostru să nu numiți pe pământ, căci Tatăl vostru unul este, cel ceresc”). Drept paralele pauline pot fi luate în considerare *Rom.* 8,17: εἰ δὲ τέκνα... συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ („Și dacă suntem fii... împreună-moștenitori cu Christos”), *1Cor.* 8,5-6: ὥσπερ εἰσὶν θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί, ἡμῖν εἷς θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα („Căci deși sunt mulți dumnezei și domni mulți, pentru noi este un singur Dumnezeu, Tatăl, din care sunt toate”) și *Ef.* 3,14-15: πρὸς τὸν πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται („Înainte Tatălui, de la care se trage numele toată paternitatea în cer și pe pământ”). Ca paralelă patristică trebuie menționat Hipolit, *Împotriva ereziei lui Noetos*, cap. 3 (*apud* Galland, vol. II, p. 455): εἷς θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ („Dumnezeu-Tatăl este unul, de la care se trage toată paternitatea”) și Epifanie, *Împotriva ereziilor*, LXXIV, 8: ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς („de la care se trage toată paternitatea în ceruri și pe pământ”).

Este evident că în citatul din Clement sunt combinate două *logia* diferite ale lui Isus, anume *A* 9,4 = *Mt.* 12,50. *Mc.* 3,35 și *A* 27,1 = *Mt.* 23,9, așa încât scriitorul, citând liber, a luat probabil și termenul συγκληρονόμοι („împreună-moștenitori”) tot din textele pauline. Se înțelege de la sine că și apropierea de *Ef.* 3,15 ar putea să provină dintr-o combinație a lui Clement. Dar fraza: δεσπόται γάρ ἐπὶ τῆς γῆς („căci stăpânii [caselor] sunt pe pământ”) care completează contextul și face inteligibilă expresia κύριοι πολλοί („domni mulți”) din *1Cor.* 8,5 nu poate fi explicată în această formă nici din Pavel, nici din sinoptice, ci formează un element independent al ansamblului. M-am crezut deci dator ca în reconstrucția *logion*-ului *A* 27,2 să preiau imediat după *Mt.* 23,9 = *A* 27,1 încheierea textului transmis de Clement Alexandrinul. Dacă *logion*-ul lui Clement este mai vechi decât *1Cor.* 8,5 și *Ef.* 3,15, atunci Pavel a folosit ὀνομάζεται („și trage numele”) ca o formulă de citare.

AGRAPHON 90

a) TERTULIAN, *Despre botez*, 20

„Vegheați și rugați-vă”, a zis, „ca să nu cădeți în ispită!”. Și cred că de aceea au fost ispitiți, pentru ca să adoarmă și să-l părăsească pe Domnul după ce a fost prins, iar cel ce-a rămas cu el și s-a folosit de sabie chiar de trei ori să-l tăgăduiască. Căci mai fusese spus înainte: „Nimeni nu va dobândi împărățiile cerești fără să fie ispitit”.

TERT. *de bapt.* c. 20

Vigilate et orate, inquit, ne incidatis in tentationem. Et ideo credo tentati sunt, quoniam obdormierunt, ut apprehensum Dominum destituerint, et qui cum eo perstiteret et gladio sit usus, ter etiam negaverit. Nam et praecesserat dictum: Neminem intentatum regna coelestia consecuturum.

b) *Didascalia latină* (ed. Hauler, XI, p. 17, 19)

Căci Scriptura zice: „Bărbatul care n-a fost ispitit n-a fost încercat de Dumnezeu”.

Didascalia Latina ed. Hauler. XI. p. 17, 19

Dicit enim Scriptura: Vir, qui non est temptatus, non est probatus a Deo.

c) *Didascalia*, II, 8 (ed. de Lagarde, p. 240)

Căci Scriptura zice: „Bărbatul netrebnic nu este încercat”.

Didasc. II, 8 ed. de Lagarde p. 240

λέγει γὰρ ἡ γραφή· ἀνὴρ ἀδόκιμος ἀπειραστος.

d) *Constituții*, II, 8 (ed. de Lagarde, p. 20, 25)

Căci Scriptura zice: „Bărbatul netrebnic este neispitit la Dumnezeu”.

Const. II, 8 ed. de Lagarde p. 20, 25

λέγει γὰρ ἡ γραφή· ἀνὴρ ἀδόκιμος ἀπειραστος παρὰ τῷ θεῷ.

e) CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Cateheze mistagogice*, V

Și cum se spune în altă parte: „Bărbatul neispitit este netrebnic”.

CYRILL. HIEROS. *Catech. mystag.* V

καὶ πῶς εἴρηται ἀλλαχού· ἀνὴρ ἀπειραστος ἀδόκιμος.

f) NIL, *Peristeria*, 4, 6

N-ai auzit de glasul dumnezeiesc spunând: „Bărbatul neispitit este netrebnic la Dumnezeu”.

NILUS, *Peristeriae* sect. 4, c. 6

οὐκ ἤκουσας τῆς θείας λεγούσης φωνῆς· ἀνὴρ ἀπειραστος ἀδόκιμος
παρὰ τῷ θεῷ.

g) CASIAN, *Convorbiri duhovnicești*, IX, 23

După vorba aceea: „Orice bărbat care nu este ispășit nu este încercat”.

CASSIAN. *Coll.* IX, 23

Secundum illam sententiam: omnis vir, qui non est tentatus, non est probatus.

h) IOAN DAMASCHIN, *Despre credință*, II, 30

Trebuia deci ca omul să fie mai întâi pus la încercare: căci bărbatul neispășit și netrebnic nu este bun de nimic.

JOH. DAMASC. *De fide* II, 30

ἔδει τοίνυν πρότερον δοκιμασθέντα τὸν ἄνθρωπον· ἀνὴρ γὰρ ἀπειραστος ἀδόκιμος, οὐδενὸς λόγου ἄξιος.

i) IOAN HRISOSTOM, *Opere II*, p. 506 (ed. Montfaucon)

Și iarăși un altul spune: „Bărbatul neispășit este netrebnic; iar netrebnicul nu e bun de nimic”.

CHRYSOST. *Opp.* II, 506 ed. Montfaucon

καὶ πάλιν ἕτερός τις φησιν· ἀνὴρ ἀπειραστος ἀδόκιμος· ὁ δὲ ἀδόκιμος οὐδενὸς λόγου ἄξιος.

Citatul din *Didascalia siriacă* după versiunea greacă a lui de Lagarde, care figura ca decisiv în prima ediție a acestor *Agrapha*, a devenit între timp depășit prin publicarea de către Hauler a fragmentelor în latina veche ale *Didascaliei*. Urmând modelul *Constituțiilor*, de Lagarde a îndepărtat adjectivul ἀπειραστος („neispășit”) de lângă ἀνὴρ („bărbat”) și, după exemplarul siriacă, a eliminat sintagma inițială παρὰ τῷ θεῷ („la Dumnezeu”). Prin aceasta a fost infirmată și afirmația lui Ropes (p. 124) că redactorul *Constituțiilor* ar fi adăugat de la sine cuvintele παρὰ τῷ θεῷ. În schimb, în versiunea în latina veche *logion*-ul a ajuns și mai apropiat de forma în care l-a redat Tertulian. În cazul lui Tertulian avem de-a face cu cazul rar în care statutul *agraphon*-ului este destul de precis fixat prin cuvintele: „Nam et praecesserat dictum” („Căci mai fusese spus înainte”) și prin raportarea lor la spusa canonică a lui Isus din *Mt.* 26,41. *Mc.* 14,38. *Lc.* 22,40, așa încât putem foarte bine să-l plasăm în vecinătatea nemijlocită a lui *Lc.* 22,30 și îl putem numi o spusă a lui Isus adresată lui Petru. Caracterul sinoptic al *logion*-ului rezultă din referirea la singularul uzitat de toți cei trei sinoptici ἀνὴρ = ἄνθρωπος („bărbat” = „om”), din verbul ἀποδοκιμάζειν („a lepăda”), întâlnit de asemenea la toți cei trei sinoptici, din acel δοκιμάζειν („a pune la încercare”) care apare de trei ori la Luca și, în fine, din sintagma sinoptică παρὰ τῷ θεῷ („la Dumnezeu”). Cf. *Mt.* 19,26. *Mc.* 10,27. *Lc.* 18,27. Prin raportarea la *Lc.* 22,32: ἐγὼ δὲ ἔδεήθην περὶ σοῦ

ἵνα μὴ ἐκλίπη ἡ πίστις σου („Iar Eu M-am rugat pentru tine să nu piară credința ta”), devine evident că acel πειράζεσθαι („a fi ispitit”), care este implicat de ἀπειραστος („neispitit”), a avut o legătură particulară cu πίστις („credința”). În acest sens a folosit și Pavel termenul πειράζειν („a ispiti”) în strânsă legătură cu ἀδόκιμος („netrebnic”). Cf. *2Tim.* 3,8: ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν („netrebnici pentru credință”), *2Cor.* 13,5: ἑαυτοὺς πειράζετε εἰ ἐστε ἐν τῇ πίστει, ἑαυτοὺς δοκιμάζετε... εἰ μήτι ἀδόκιμοί ἐστε („ispitiți-vă pe voi înșivă* dacă sunteți în credință... afară numai dacă nu sunteți netrebnici”). Aceeași combinație între πειράζειν („a ispiti”), δόκιμος („încercat”) și πίστις („credință”) o întâlnim în *Epistola lui Iacob* și în prima *Epistolă a lui Petru*. Cf. *1Pt.* 1,6.7: εἰ δέον λυπηθέντες ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς, ἵνα τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως πολυτιμότερον χρυσίου τοῦ ἀπολλυμένου, διὰ πυρὸς δὲ δοκιμαζομένου, εὐρεθῆι („Măcar că acum ar trebui să fiți triști, încercați fiind de multe feluri de ispite, pentru ca credința voastră încercată, mult mai de preț decât aurul cel pieritor, dar încercat prin foc, să fie găsită spre laudă”), *Iac.* 1,2.3: πῦσαν χαρὰν ἠγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις, γινώσκοντες ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν („Mare bucurie să socotiți, frații mei, când cădeți în felurite ispite, știind că încercarea credinței voastre lucrează răbdarea”). Puternice asemănări cu *logion*-ul nostru oferă și *Iac.* 1,12: μακάριος ἀνὴρ ὃς ὑπομένει πειρασμόν, ὅτι δόκιμος γενόμενος λήμψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς („Fericit bărbatul care răbdă ispita, căci făcându-se încercat va lua cununa vieții”), în v. 13 urmând apoi nemijlocit ἀπειραστος („care nu ispitește”), aplicat lui Dumnezeu.

Prin toate aceste paralele, *logion*-ul de față, pe care *Didascalia* și *Constituțiile* îl atestă ca spusă a Scripturii, iar Tertulian ca spusă a Domnului, ne este făcut cum nu se poate mai familiar. Paralela din *Sir.* 34,9.10 (Vulgata: „Qui non est tentatus, quid scit? Vir in multis expertus, cogitabit multa... qui non est expertus, pauca recognoscit” – Septuaginta): ἀνὴρ πεπλανημένος ἔγνω πολλά... ὃς οὐκ ἐπειράθη ὀλίγα οἶδεν („Ce știe omul ce n-a fost ispitit? Omul umblat multe a învățat... Cel ce n-a fost ispitit știe puține”) se referă la experiență, încercare și cunoaștere lumească, nu la ispita duhovnicească, nu la încercarea în credință, nu la încercarea în fața lui Dumnezeu.

AGRAPHON 91

ORIGEN, *Comentariu la Evanghelia după Matei*, XIII, 2 (*Opere III*, p. 573)

Iar Isus spune: „Pentru cei neputincioși am fost neputincios, și pentru cei flămânzi flămânzeam eram flămând, și pentru cei însetați însetam”.

ORIG. in *Matth. Comm.* Tom. XIII, 2. *Opp.* III, 573

καὶ Ἰησοῦς γοῦν φησὶν· διὰ τοὺς ἀσθενοῦντας ἠσθένουν καὶ διὰ τοὺς πεινῶντας ἐπείνων καὶ διὰ τοὺς διψῶντας ἐδίψων.

* Versiunea românească a acestui pasaj este: „Cercetați-vă pe voi înșivă...”. *Vulgata* reproduce formula din originalul grecesc: „Tentate vosmet ipsos...”. (N.T.)

Caracterul sinoptic al acestui *logion* este evident. Cf. paralelele verbale *Mt.* 10,8. *Mc.* 6,56: ἀσθενοῦντας („pe cei neputincioși”), *Lc.* 10,9 ἀσθενεῖς („pe bolnavi”), *Lc.* 6,21. *Mt.* 5,6: οἱ πεινῶντες („cei flămânzi”), *Mt.* 5,6: διψῶντες („cei însetați”), *Mt.* 25,36: ἡσθénéησα („bolnav am fost”), *Mt.* 25,39: ἀσθενοῦντα („pe cel neputincios”), *Mt.* 25,35.42: ἐπειάσα („flămând am fost”), *Mt.* 25,37.44: πεινῶντα („pe cel flămând”), *Mt.* 25,35.42: ἐδίψησα („însetat am fost”), *Mt.* 25,37.42: διψῶντα („pe cel însetat”), precum și paralelele situaționale *Mt.* 26,41. *Mc.* 11,38: ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής („dar trupul e neputincios”), unde în mod sigur o anumită ἀσθένεια τῆς σαρκός („slăbiciune a trupului”) resimțită și de Isus însuși trebuie să fi fost în mod sigur descrisă de *Mt.* 4,2. *Lc.* 4,2: ὕστερον ἐπειάσεν („La urmă a flămânzit”). Dacă la aceste paralele sinoptice adăugăm și spusa ioanică a lui Isus pe cruce din *In.* 19,28: διψῶ („Mi-e sete”), rezultă o relație dintre *logion*-ul relatat de Origen și următoarele trei etape ale vieții lui Isus:

Ispitirea: ἐπειῶν („flămânzeam”)... ὕστερον ἐπειάσεν („la urmă a flămânzit”)

Ghetsimani: ἡσθένουν („eram neputincios”)... ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής („dar trupul e neputincios”)

Golgota: ἐδίψων („Însetam”)... διψῶ („Mi-e sete”).

Drept paralele pauline intră în discuție *2Cor.* 13,4: ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας („a fost răstignit din slăbiciune”), *Rom.* 8,3: ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκός („fiind slabă prin trup”), precum și *1Cor.* 9,22: ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν ἀσθενής („cu cei slabi m-am făcut slab”). S-ar spune că Pavel ar fi învățat de la Isus: διὰ τοῦς ἀσθενοῦντας ἡσθένουν („Pentru neputincioși eram neputincios”).

Inacceptabilă este punctuația citatului din Origen propusă de E. Klostermann (*Agrapha*, p. 15): καὶ Ἰησοῦς γοῦν φησὶν διὰ τοῦς ἀσθενοῦντας: ἡσθένουν, καὶ διὰ τοῦς πεινῶντας: ἐπειῶν, καὶ διὰ τοῦς διψῶντας: ἐδίψων („Iar Isus spune pentru cei neputincioși: «Eram neputincios», și pentru cei flămânzi: «Flămânzeam», și pentru cei însetați: «Însetam»). Prin aceasta citatul și-ar pierde valoarea unui *agraphon* și s-ar reduce la cele trei cuvinte canonice: ἡσθénéησα („bolnav am fost”) = ἡσθένουν („eram neputincios”), ἐπειάσα („flămând am fost”) = ἐπειῶν („flămânzeam”), ἐδίψησα („însetat am fost”) = ἐδίψων („însetam”), deci ar căpăta sensul că Isus ar fi spus aceste trei cuvinte de dragul celor bolnavi, al celor flămânzi și al celor însetați – sau mai bine zis le va spune în ziua judecății. Dar această interpretare contrazice direct sensul pildei din *Mt.* 25,31-46. Căci nu de dragul celor bolnavi, flămânzi și însetați va spune Fiul Omului aceste cuvinte în pildă, ci de dragul celor care s-au îngrijit sau nu s-au îngrijit de cei bolnavi, flămânzi și însetați. Cuvintele διὰ τοῦς ἀσθενοῦντας – διὰ τοῦς πεινῶντας – διὰ τοῦς διψῶντας („pentru cei neputincioși – pentru cei flămânzi – pentru cei însetați”) nu pot fi deci raportate la φησὶν („spune”), ci despre boala, foamea și setea lui Isus ni se spune în acest *logion* că s-au petrecut de dragul omenirii suferinde. Iar prin aceasta *logion*-ul își păstrează caracterul unui *agraphon*, și anume al unuia cu sens extrem de profund, care are legătură cu doctrina paulină a împăcării.